

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

А Розкрита власна точка зору щодо розроблення педагогічних умов професійної самореалізації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Доведена необхідність у стимулюванні вчителів до професійної самореалізації шляхом залучення до методичної й самоосвітньої діяльності. Зазначений зв'язок між орієнтуванням особистості на створення власних продуктів педагогічної діяльності та якістю професійної самореалізації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: самореалізація особистості, педагогічні умови, вчителі загальноосвітніх навчальних закладів, методична робота, самоосвіта.

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Професія вчителя набуває нових орієнтирів, нового бачення як з боку учнів та їхніх батьків, так і самого вчителя. Учні сучасної школи мобільні, обізнані з великим обсягом інформації, володіють комп'ютером, користуються Інтернет-зв'язком. Однак їм не вистачає досвіду засвоєння загальнолюдських цінностей, знань і вмінь будувати міжособистісні стосунки на засадах гуманізму й партнерства. Освітня місія вчителя полягає в тому, що він має бути лідером педагогічного процесу, надавати кращі зразки власних дій і поведінки для школярів, постійно розкривати й вдосконалювати власний професійний потенціал у педагогічній діяльності, створювати умови для самореалізації учнів. С. Тарасюк зазначає, що «активізація процесу особистісного самовдосконалення має особливе значення, оскільки педагог повинен бути взірцем для вихованців, а його особистісні характеристики (духовні та моральні якості, культура, етика, стиль спілкування, комунікативні та організаторські здібності) є важливим фактором удосконалення професійної діяльності» [6, с. 163].

Аналіз останніх досліджень і публікацій на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття. У проведених дослідженнях [1; 2; 4–9] висувається думка про необхідність створення умов не лише для самореалізації учнів у навчальному і позанавчальному процесі, але й для підвищення професіоналізму й педагогічної майстерності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ). Існує низка праць, у яких йдеться про методичну роботу як засіб підвищення професіоналізму й педагогічної майстерності вчителів, приділяється увага самоосвіті вчителів. Однак у зазначених наукових працях акцентовано на загальних організаційних і методичних заходах, що традиційно плануються в ЗНЗ, а не на активізації внутрішнього потенціалу вчителів, розкриття його в педагогічній діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. У проаналізованих науково-методичних працях [1; 2; 5–8] недостатньо вивчається проблема розроблення педагогічних умов для професій-

ної самореалізації вчителів ЗНЗ.

Формулювання цілей статті – уточнити поняття «педагогічні умови»; проаналізувати педагогічні умови підвищення професіоналізму й педагогічної майстерності вчителів, розроблені й впроваджені іншими вченими; конкретизувати педагогічні умови професійної самореалізації вчителів ЗНЗ; довести необхідність стимулювання вчителів до професійної самореалізації та реалізації ідей особистісно зорієнтованого навчання й виховання школярів у педагогічному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методами вирішення поставлених завдань є аналіз наукової літератури, власного досвіду роботи; анкетування й оброблення отриманих результатів; біографічний метод; узагальнення й висновки щодо новизни наукового дослідження.

У Новому тлумачному словникові української мови даються пояснення терміну «умови», деякі з них означають «необхідну обставину, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливої реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь; правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь; правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь; сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь [3, с. 617]». У межах дослідження розглядаємо педагогічні умови професійної самореалізації вчителів ЗНЗ як сукупність внутрішніх настанов і зовнішніх обставин, які сприяють максимально повному розкриттю професійно-педагогічного потенціалу вчителя та формуванню професіоналізму й педагогічної майстерності в різних видах педагогічної діяльності (навчально-пізнавальній, виховній, науково-дослідній, методичній, самоосвітній, громадській).

У науковій літературі є й інші підходи до визначення педагогічних умов. Так, С. Тарасюк зазначає, що «під організаційно-методичними умовами розуміємо систему психолого-педагогічних заходів, які сприяють удосконаленню професійної діяльності педагога безпосередньо в закладі позашкільної освіти [5, с. 161]». Автором до таких умов удосконалення професійної діяльності педагога позашкільного закладу художньо-естетич-

ного профілю віднесено: залучення педагогів до розв'язання єдиної науково-методичної проблеми; забезпечення педагогічної діагностики процесу вдосконалення професійної діяльності; організація співпраці з науковцями та проведення спільних наукових досліджень. Т. Ткачова висуває й доводить у дослідженні гіпотезу, суть якої полягає в тому, що рівень розвитку духовної культури вчителя в системі методичної роботи підвищиться, якщо розробити й упроваджувати в закладах освіти такі педагогічні умови, як: використання культурологічного підходу, який спрямований на забезпечення зв'язку духовних орієнтирів учителя і його професійної педагогічної діяльності; створення моделі міської методичної служби як духовного та культурно-освітнього поля творчої педагогічної діяльності; урахування у взаємодії з учителем специфіки навчання й виховання дорослих.

У дослідженні одну з педагогічних умов професійної самореалізації учителів ЗНЗ конкретизуємо як стимулювання їхнього внутрішнього настрою на самовдосконалення професійних знань і вмінь, підвищення рівня педагогічної майстерності. До мотиваційних чинників професійної самореалізації педагогічних працівників дослідники відносять сукупність мотивів розвитку та самореалізації, індивідуального внеску в професію, розуміння призначення професії, задоволення різними аспектами професії, психологічного самопочуття, а також діяльно-процесуальні мотиви. Серед зовнішніх мотиваційних чинників професійної самореалізації педагогів названо мотиви діяльно-результативні, соціальної співпраці в професії та міжособистісного спілкування, матеріальні й організаційні, створеного комфорту [2, с. 7].

Відомі зарубіжні гуманісти-психологи К. Роджерс і Д. Фрейберг пишуть: «Якби я був учителем, надіюсь, ставив би собі такі запитання: чи достатньо в мене мужності й скромності, щоб захочувати творчі ідеї моїх учнів? Чи достатньо терплячості й спокою, щоб сприймати незручні, неповажні запитання для мене з боку тих, у кого є творчі ідеї? Чи зможу я надати можливість творчій особистості виявляти себе?» [4, с. 257]. На нашу думку, такі запитання стимулюють учителя до професійної самореалізації, виявлення готовності розуміти потреби учня, а професійне самопізнання відбувається через призму педагогічної взаємодії з уявними учнями.

Іншим чином вважаємо, що стимулювання професійної самореалізації вчителів має орієнтуватися на створення ними власних продуктів педагогічної діяльності. Так, у процесі опитування вчителів природничо-математичного циклу з п'ятирічним педагогічним стажем роботи (разом 126 осіб) з метою з'ясування їхньої спрямованості на підвищення професіоналізму засобами методичної роботи нами виявлено, що вони орієнтуються на: доповнення теоретичних знань і практичних умінь у предметній галузі, завдяки чому є можливим створення власних методичних розробок

(57,1%); опанування інноваційними прийомами, методами, технологіями навчання учнів (19,0%); набуття досвіду «виходити» зі складних конфліктних ситуацій у педагогічному колективі (11,1%); оволодіння досвідом співпраці й партнерства з суб'єктами освітнього простору (9,6%). Проте, деякі вчителі не виявляють інтерес до методичної роботи і вважають, що «це марна витрата часу» (3,2%). Отже, методичну роботу в ЗНЗ можна вважати засобом позитивного впливу на професійну самореалізацію вчителів.

Стимулювання відбувається під час організації методичної роботи в сучасній школі. Цілком погоджуємося з Н. Шмаль [8] у тому, що підвищенню професіоналізму й майстерності педагогічних працівників сприяє правильна організація методичної роботи. Як приклад, проект «Підвищення професійної майстерності педагогів» передбачає: вдосконалення професійної компетентності педагогічних працівників закладу через оновлення змісту методичного забезпечення на засадах диференціації та заохочення до творчої активності педагогів, гуртківців, слухачів; забезпечення інтеграції навчально-виховної діяльності; підготовку педагогічних працівників до атестації; упровадження в практику роботи перспективного педагогічного досвіду; організаційно-методичну допомогу педагогічним працівникам у розвитку їхньої творчості, в здійсненні навчально-експериментальної та дослідницької роботи.

У межах дослідження є цінними думки Н. Федоринової [7], яка також надає значну роль методичній роботі в підвищенні професіоналізму вчителя, формуванні його готовності до виховання емоційно-позитивного ставлення учнів до навчання, яке залежить від гармонізації емоційних і інтелектуальних засобів методичного навчання та її дидактичного забезпечення. До педагогічних умов автор відносить: створення сприятливого психологічного клімату, особистісно зорієнтованої педагогічної взаємодії і розвитку емоційної та поведінкової гнучкості вчителя.

Самоосвіта вчителів є одним зі способів стимулювання до професійної самореалізації, оскільки самостійне розкриття й поглиблення в пізнавальні сфери особистості вимагають вольових зусиль, творчого натхнення, подолання перешкод. Н. Шмаль [8] поєднує методичну роботу вчителя з його самоосвітою, приділяючи значну увагу моніторингу та діагностиці діяльності, творчому підходу до організації навчання і виховання школярів, проведенню постійно-діючого семінару «Удосконалення структури, типу і форм навчально-виховної роботи в позашкільному закладі», роботі методичної ради, методичних об'єднаннях, динамічних та творчих груп, роботі фокусних груп. На думку автора активізують творчий потенціал учителів творчі звіти педагогів, підсумкові та відкриті заняття, майстер-класи, захист творчих робіт, виставки-панорами, «Наші надбання», круглі столи, фестиваль методичних ідей «Райдуга талантів», фестиваль педагогічної майстерності,

засідання педагогічних майстерень, педагогічний форум, тиждень ініціативи творчості молодих, педагогічні КВК.

Однією з умов професійної самореалізації є оволодіння методикою особистісно зорієнтованого навчання і виховання школярів (Л. Кондрашова, І. Якиманська та ін.) [1; 9], яка включає інформацію про: різноманітні стилі спілкування, що забезпечують систему гуманістичних відносин учителя й учнів в педагогічному процесі; способи активізації пізнавальної діяльності на уроці; способи залучення кожного учасника педагогічного процесу в колективний пошук, зорієнтований на розвиток творчої індивідуальності; методи особистісно зорієнтованої системи оцінювання навчальних досягнень; різноманіття форм і методів засвоєння навчальної інформації; свобода вибору школярами навчальних ролей і програвання їх з урахуванням індивідуальних можливостей, інтересів і схильностей; створення ситуації успіху для кожного учасника пізнавального процесу; моніторинг і самооцінка особистісного зростання та саморозвитку школяра.

На основі аналізу власного педагогічного досвіду зазначимо, що підвищенню рівня професійної самореалізації учителів ЗНЗ сприяють:

– вивчення передового педагогічного досвіду, ознайомлення з методиками сучасних учителів-предметників з використанням біографічного методу;

– методичні семінари на теми: «Професіоналізм учителя: шляхи вдосконалення», «Роль інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні професіоналізму вчителя», «Самоосвіта сьогодні й завтра: перспективні напрями самоосвіти вчителів»;

– ділові ігри за темами: «Педагогічний консиліум», «Партнерство в освітньому процесі, нові обрії співпраці»;

– освітні проекти на теми: «Обдаровані діти, особливості роботи з ними», «Інклюзивне навчання і виховання школярів».

Висновки з даного дослідження. У дослідженні педагогічні умови професійної самореалізації

вчителів ЗНЗ розглянуті як сукупність внутрішніх настанов і зовнішніх обставин, які сприяють максимально повному розкриттю професійно-педагогічного потенціалу вчителя та формуванню професіоналізму й педагогічної майстерності в різних видах педагогічної діяльності (навчально-пізнавальній, виховній, науково-дослідній, методичній, самоосвітній, громадській). На основі проведеного аналізу наукової літератури, власного досвіду педагогічної роботи в ЗНЗ, уточнено такі педагогічні умови, як: стимулювання внутрішнього настрою вчителів на самовдосконалення професійних знань і вмінь, підвищення рівня педагогічної майстерності; оволодіння вчителями методикою особистісно зорієнтованого навчання і виховання школярів.

У подальшому дослідженні необхідно описати технологію реалізації зазначених педагогічних умов професійної самореалізації учителів ЗНЗ з урахуванням наявного стажу роботи (до п'яти років, від п'яти до десяти років, понад десяти років).

Список використаних джерел

1. Кондрашова, Л. В. Модель особистості сучасного вчителя і її формування в умовах вищої школи / Л. В. Кондрашова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2007. – Вип. 19. – С. 333–341.
2. Крижановська, З. Ю. Мотиваційні чинники професійної самореалізації фахівців дошкільних закладів : автореф. дис. на здоб. канд. пед. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вихова психологія» / З. Ю. Крижановська. – Луцьк, 2011. – 20 с.
3. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – Вид. друге, виправл. – Т. 3. П-Я. – Київ : Аконті, – 2008. – С. 617.
4. Роджерс, К. Свобода учитися / К. Роджерс, Д. Фрейберг. – Москва : Смысл, 2002. – С. 257.
5. Тарасюк, С. В. Реалізація організаційно-методичних умов удосконалення професійної діяльності педагога в освітньому процесі позашкільного закладу художньо-естетичного профілю / С. В. Тарасюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип. 24 : зб. наук. праць / за наук. ред. О. В. Биковської. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – С. 160–166.
6. Ткачова, Т. М. Розвиток духовної культури особистості вчителя в системі методичної роботи закладів освіти міста : автореф. дис. на здоб. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. М. Ткачова. – Луганськ, 2004. – 20 с.
7. Федорінова, Н. Є. Оптимізація діяльності вчителя з виховання емоційно-позитивного ставлення учнів до навчання засобами методичної роботи школи / Н. Є. Федорінова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг : КДПУ, 2007. – Вип. 19. – С. 42–49.
8. Шмаль, Н. А. Система методичної роботи в позашкільному закладі / Н. А. Шмаль // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип. 24 : зб. наук. праць / за наук. ред. О. В. Биковської. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – С. 118–122.
9. Якиманская, И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – Москва : Сентябрь, 1996. – 96 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 03.05.2016

Куценко Т. В. Педагогические условия профессиональной самореализации учителей общеобразовательных учебных заведений.

А Раскрыта собственная точка зрения по разработке педагогических условий профессиональной самореализации учителей общеобразовательных учебных заведений. Доказана необходимость в стимулировании учителей к профессиональной самореализации путём привлечения к методической и самообразовательной деятельности. Указана связь между ориентацией личности на создание собственных продуктов педагогической деятельности и качеством профессиональной самореализации учителей общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: самореализация личности, педагогические условия, учителя общеобразовательных учебных заведений, методическая работа, самообразование.

Kutsenko T. V. Pedagogical conditions of professional self-realization of secondary school teachers.

S The paper disclosed its own point of view on the development of pedagogical conditions of professional self-realization of teachers of secondary schools. The necessity to stimulate teachers to professional fulfillment by bringing methodical and self education. The relationship between the orientation of the individual to create their own product and the quality of educational activities and professional fulfillment of secondary schools teachers is highlighted.

Key words: personal fulfillment, pedagogical conditions, teachers of secondary schools, methodical work, self-education.